

13. Китайско-русский словарь / под ред. Б. Г. Мудрова. – М. : Русский язык, 1980. – 528 с.
14. Лю, Тинтин. Китайско-белорусский словарь пословиц с русскими соответствиями / Лю Тинтин, Е. Е. Иванов // Традиционная духовная культура восточнославянских и китайского народов. – Гомель : ГГУ, 2021. – С. 114–119.
15. Лю, Тинтин. Национально-культурная семантика китайских народных устойчивых изречений в лингвострановедческом аспекте (при преподавании китайского языка как иностранного русскоговорящим) / Лю Тинтин, Е. Е. Иванов // Традиционная духовная культура восточнославянских и китайского народов. – Гомель : ГГУ, 2017. – С. 71–73.
16. Мокиенко, В. М. Большой словарь русских поговорок / В. М. Мокиенко, Т. Г. Никитина. – М. : ОЛМА Медиа Групп, 2007. – 784 с.
17. Мокиенко, В. М. Большой словарь русских пословиц / В. М. Мокиенко, Т. Г. Никитина, Е. К. Николаева. – М. : ОЛМА Медиа Групп, 2010. – 1023 с.
18. Паремология без границ / под ред. М. А. Бредиса, О. В. Ломакиной. – М. : Изд-во РУДН, 2020. – 244 с.
19. Паремология в дискурсе / под ред. О. В. Ломакиной. – М. : Ленанд, 2015. – 304 с.
20. Паремология на перекрестках языков и культур / под ред. Е. Е. Иванова, О. В. Ломакиной. – М. : Изд-во РУДН, 2021. – 246 с.
21. Петрушевская, Ю. А. Использование фразеологических и паремологических единиц в обучении иностранному языку / Ю. А. Петрушевская, А. Н. Шестернева // Теоретические и практические предпосылки подготовки полилингвальных специалистов в вузе : сб. науч. статей. – Могилев : МГУ имени А. А. Кулешова, 2018. – С. 32–34.
22. Петрушевская, Ю. А. Универсальное и национальное в паремологической системе языка (на материале английского и белорусского языков) / Ю. А. Петрушевская // Acta Germano-Slavica. – 2015. – Вып. 6. – С. 213–216.
23. Телия, В. Н. Русская фразеология: семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты / В. Н. Телия. – М. : Языки русской культуры, 1996. – 288 с.
24. Устойчивые сравнения в системе фразеологии : коллективная монография / отв. ред. В. М. Мокиенко. – СПб. : СПбГУ : ЛЕМА ; Greifswald : E.M.A.-Universität, 2016. – 277 с.
25. Ivanov, E. Paremiological Minimum and Basic Paremiological Stock (Belarusian and Russian) / E. Ivanov. – Prague : RSS, 2002. – 136 p.
26. Ivanov, E. E. Principles of the Contrastive Description of Aphoristic Paremiology (in Belarussian and Russian Languages) / E. E. Ivanov, V. L. Feldman // Acta Germano-Slavica. – 2007. – Вып. 1. – С. 85–97.
27. Ma Guofan. Xiehouyu / Ma Guofan. – Hohhot : InnerMongolia Renmin, 1983. – 299 ye.
28. Petrusheuskaya, Y. Linguistic universals and paremiological fund of the language / Y. Petrusheuskaya // Herald of Polotsk State University. Series A. Humanity Science. – 2019. – № 2. – Pp. 115–121.
29. 温端政, 中国谚语大全. 全两卷. 上海辞书出版社, 2004年. 总页数 2386页. (Вэнь, Дуаньяжэн. Сборник китайских народных речений, пословиц и поговорок / Дуаньяжэн Вэнь. – Шанхай : Shanghai Dictionary Publishing House, 2004. – 2386 с.).

СПЕЦЫФІКА ВЕРБАЛІЗАЦЫІ АЛЬФАКТОРНЫХ АДЧУВАННЯЎ

В. І. Жук (Мінск, Беларусь)

Пах адносіцца да ліку найбольш складаных для вербалізацыі адчуванняў. Большасць людзей пры неабходнасці ўспомніць назвы вялікай колькасці пахаў сутыкаюцца з цяжкасцямі. Гэтая сітуацыя захоўваецца, нават калі перцэпцыйная апрацоўка пахаў і візуальнае найменне аб'ектаў не парушаны, што сведчыць аб недахопе сэнсарнага ўзаемадзеяння з моўнай сістэмай [1]. Лінгвістычныя даследаванні паказваюць, што ў многіх мовах назіраецца недахоп спецы-

яльных адарычных тэрмінаў. Псіхолагі ўстанавілі, што без спецыяльнай падрыхтоўкі правільна вызначыць вядомыя пахі, з якімі яны часта сутыкаюцца, такія як кава або арахісавое масла, могуць у сярэднім толькі палова апытаных. Мяркуецца, што гэта звязана з тым, што эвалюцыйна для чалавека нюх мае меншы прыярытэт, чым зрок. Існуюць і іншыя тлумачэнні гэтага феномену. Цяжкасці з найменнем пахаў тлумачаць асаблівасцямі нейронных сувязяў у мозгу: занадта слабай сувяззю вобласцей, якія адказваюць за ўспрыманне пахаў і маўленне, або, наадварот, занадта непасрэднай сувяззю, калі нервовыя імпульсы перашкаджаюць адзін аднаму [1–4].

Засведчана, што падчас успрымання пахаў нервовыя імпульсы звязаны вышэйшымі функцыямі свядомасці і інтэлекту (некартыкальнымі цэнтрамі), у той час як іншыя пачуцці спачатку апрацоўваюцца таламусам мозгу, што выклікае затрымку ў перадачы інфармацыі да моўнага цэнтра кары галаўнога мозгу [3]. Такім чынам, немагчымасць называць шырокі спектр пахаў з'яўляецца не толькі культурным, але і біялагічным абмежаваннем. Мова сама па сабе не абмяжоўвае патэнцыяльны спектр назваў пахаў [5].

Даказана, што альфакторныя працэсы звязаны з памяццю. Пахі могуць выклікаць пэўныя ўспаміны, напрыклад, водар квітнеючага фруктовага саду можа выклікаць успаміны пра пікнік у дзяцінстве. Часта гэта адбываецца спантанна, калі пах дзейнічае як псіхалагічны трыгер пры ўзнаўленні даўно забытай падзеі або вопыту. У дадатак да цеснай сувязі з памяццю пах здольны ўздзейнічаць на эмоцыі. Парфумерная прамысловасць пабудавана вакол гэтай сувязі: парфумеры распрацоўваюць водары, якія імкнуча перадаць велізарны спектр эмоцый, адчуванняў і пачуццяў: пяшчоты, сілы, жыццярадаснасці, адпачынку і іншыя [6].

На больш асабістым узроўні пах надзвычай важны, калі справа даходзіць да ўзаемаадносін паміж людзьмі. Даследаванні паказалі, што пах нашага цела, асобныя элементы якога абумоўлены генетычна, можа падсвядома спрыяць выбару партнёраў. Мяркуецца, што пацалункі ўзніклі з працэсу абнюхвання і па сутнасці з'яўляюцца элементам паводзін, што часта адзначаецца сярод жывёл, каб вырашыць, ці падыходзяць партнёры адзін аднаму [7].

Існуе верагоднасць, што большая частка нашай эмацыянальнай рэакцыі на пахі рэгулюецца асацыяцыямі, што пацвярджаецца тым фактам, што розныя людзі могуць цалкам па-рознаму ўспрымаць адзін і той жа пах. Аднак, нягледзячы на гэта, ёсць некаторыя пахі, якія ўсе людзі лічаць непрыемнымі, галоўным чынам таму, што яны папярэджваюць нас аб небяспецы або непрыемных з'явах, напрыклад пах раскладу або тухлай ежы [8].

Развіццё метадаў цэрэбральнай візуалізацыі дазволіла ідэнтыфікаваць вобласці мозгу і нейронныя сеткі, якія ўдзельнічаюць у апрацоўцы пахаў, выяўляючы функцыянальныя і структурныя мадыфікацыі ў залежнасці ад вопыту. Даследчыкі асабліва засяродзіліся на разумовых вобразах пахаў, якія характэрныя для экспертаў па пахах, таму што гэтая здольнасць адсутнічае ў звычайнага чалавека, але з'яўляецца часткай прафесійнай практыкі парфумера [9].

Непасрэдная праверка сцвярджэння аб тым, што ў сэнсарнай іерархіі дамінуюць зрок і слых, стала магчымай у 2020 годзе, калі было эмпірычна даказана, што рэйтынгі англійскіх слоў адлюстроўваюць адпаведнасць сцвярджэнню Арыстоцеля аб сэнсарнай іерархіі: зрок > слых > тактыльныя адчуванні > нюх ≈ смак [10].

Біялагічна, індывідуальныя адрозненні ў вербальных і невербальных рэакцыях на інтэнсіўнасць, прыемнасць або апісанне пахаў тлумачацца паліморфнай прыродай функцыянальных генаў [11]. Аднак генетыка – далёка не адзіная крыніца варыяцый. Многія іншыя фактары, звязаныя з людзьмі і іх узаемадзеяннем з навакольным асяроддзем, значна ўплываюць на ўспрыманне пахаў: узрост, пол, характар, жыццёвы вопыт, культура і гэтак далей [12].

Нядаўна было выяўлена, што абстракцыя нюху і ўзоры актывацыі мозгу сапраўды вар'іруюцца ў розных культурах і мовах, што супярэчыць раней прапанаванай гіпотэзе ўніверсальнасці інтэрпрэтацыі альфакторных адчуванняў для ўсіх людзей. Мова не з'яўляецца простым паўтарэннем структуры мозгу, яна рухае эвалюцыйныя змены ў структуры мозгу з дапамогай механізмаў зваротнай сувязі [10; 13]. Носьбіты англійскай мовы шырэй выкарыстоўваюць апі-

санні, заснаваныя на крыніцах. Для моцных і непрыемных пахаў выкарыстоўваюцца больш абстрактныя тэрміны. Падобная тэндэнцыя дыферэнцыяцыі непрыемных пахаў назіралася ў адарычных тэрмінах тайскай мовы. Гэта сведчыць аб тым, што абстрактныя тэрміны пахаў могуць быць абумоўлены псіхалагічнымі эфектамі, выкліканымі рэзкімі непрыемнымі пахамі [14; 15]. Аднак паняцце прыемнасці істотна адрозніваецца ў розных культурах. Напрыклад, гваздзіка і кардамон, якія з’яўляюцца прыемнымі пахамі для жыхароў Паўночнай Індыі і рэгулярна выкарыстоўваюцца ў чаі або кхір (пудыngu), былі адмоўна ахарактарызаваны носьбітамі англійскай мовы аўстралійскага паходжання [14]. Нягледзячы на статус аднаго з самых агідных, пах ферментаванага селядца сюрстромінгу як дэлікатэсу для значнай часткі насельніцтва Швецыі не з’яўляецца адштурхоўваючым [16]. Зыходзячы з гэтага, сістэма характарыстык, да якіх звяртаецца чалавек у момант адчування паху, часта з’яўляецца або культурна абумоўленай, або ўвогуле суб’ектыўнай. Эсэнцыя цыбулі не можа карыстацца поспехам у якасці парфумы на Захадзе, але мае поспех у Сенегале і ў іншых краінах Афрыкі. Гэты прыклад падкрэслівае той факт, што катэгорыі пярэматыўнасці і меліярэматыўнасці не прыроднага паходжання, а маюць карані ў культуры [17].

Апісанне водараў на побытавым узроўні часцей за ўсё звяртаецца да іх крыніц: мы кажам, што пахне карыцай, ружамі, лесам, вясковай раніцай і інш. Такі спосаб характарыстыкі найбольш тыповы менавіта для альфакторных адчуванняў. Пры апісанні аб’екта, напрыклад, банана, тыповым будзе адказ, што ён жоўты, мяккі, салодкі і пахне бананам. Як можна бачыць, іншыя адчуванні ў параўнанні з альфакторнымі не маюць патрэбы ў абыходных шляхах. Ніхто не кажа, што банан мае колер лімона, з кансістэнцыяй пераваранай бульбы і прысмакам цукру – дастаткова сказаць, што ён жоўты, салодкі, мяккі. Гэта здаецца натуральным, але ў корані адрозніваецца ад таго, як апісваюцца іншыя сэнсарныя ўражанні. Такія словы, як “белы” і “круглы” апісваюць візуальныя характарыстыкі аб’екта, а не сам аб’ект, якім можа быць мяч, месяц, фрукт, кола і інш. Эксперты, якія працуюць у парфумернай і віннай індустрыі, выкарыстоўваюць метафары (дэкадэнцкі, алейны, багаты, поўны, глыбокі), але ў паўсядзённым жыцці такая лексіка для апісання пахаў амаль не ўжываецца. Да таго ж, не заўсёды апісанні экспертаў могуць дапамагчы зразумець пах, асабліва калі яны выкарыстоўваюць абстрактныя тэрміны, такія як “строгае”, “загасальнае”, “з нотай графіта”.

Моўны набор альфакторных прэдыкатаў вельмі абмежаваны і складаецца ў асноўным з такіх тэрмінаў, як духмяны, прыемны, смярдзючы, агідны і інш., якія абазначаюць родавую ўласцівасць пахаў, часта з ацэначным кампанентам. У паўсядзённым выкарыстанні для характарыстыкі спектра водараў ужываюцца апісанні таго, што лёгка паддаецца візуалізацыі або іншаму перцэпцыйнаму атаясамліванню. Адным з спосабаў прадстаўлення паху з’яўляецца ўказанне на яго рэальны, прыродны прататып або крыніцу (ружа, кава, марскі брыз і інш.), або пералічэнне кампанентаў, “нот”, з якіх складаецца пах. Таксама варта адзначыць высокую частотнасць метафарычнай інтэрпрэтацыі пахаў. Асабліва яскрава гэта прасочваецца ў рэкламных тэкстах, дзе водар спалучаюць з такімі з’явамі, як крыніца святла (сонечныя ноты, водар іскрыцца); вадкасць (усплёск паху); рух паветра (подых вясны); смак (салодкі водар); працягласць у часе і прасторы (дынамічны водар); вага (лёгка); уздзеянне на свядомасць (п’янючы); знешнія і ўнутраныя чалавечыя якасці (захапляльны, мужны); міжасобасныя адносіны (бессаромны, спакуслівы); нешта звязанае з закрытай, тайнай сферай (загадкавая кампазіцыя) і інш.

У мастацкай літаратуры частымі асацыяцыямі з’яўляюцца ўздзеянне на чалавека (гаючы, прывабны, едкі, млосны); знешні або ўнутраны стан (пыльны, чысты, вільготны, гнілы); інтэнсіўнасць (слабы, канцэнтраваны, насычаны, невыразны); смак (горкі, кіслы, саланаваты, прагорклы) і інш. Акрамя таго, пах часта становіцца выразным сродкам пэўнай канцэпцыі пісьменніка – гэта адчуванне рэчаіснасці, перададзенае праз прызму суб’ектыўнага перцэптыўнага вопыту. Ад выкарыстання пэўнага слова залежыць захаванне вобразаў у памяці чалавека. Такім чынам, для аўтара мастацкага тэксту важна падабраць правільныя дэфініцыі,

каб вобраз з віртуальнага, тэкставага стаў рэальным у думках чытача. Таму дэтальнае апісанне з'яў, у тым ліку пахаў, становіцца надзвычай важным. Акрамя таго, кантэксты такога роду дэманструюць зоны бліжэйшых адарычных асацыяцый – тое, што ў свядомасці чалавека мае выразную сувязь з аб'ектыўнай рэальнасцю. Калі ж адарычнае ўражанне не знаходзіць падтрымкі ў наяўным слоўніковым складзе, узнікаюць цяжкасці як пры ідэнтыфікацыі пахаў, так і пры іх вербалізацыі. Таму пошук слова, з дапамогай якога можна ўявіць пах, становіцца адначасова і інструментам яго распазнання.

Успрыманне водараў – гэта працэс, які ў значнай ступені залежыць ад уздзеяння мінулага і сучаснага вопыту. На фарміраванне альфакторных намінацый уплываюць такія аспекты, як культура і сэнсарная канвергенцыя. Такім чынам, альфакторная сістэма вельмі складаная і пераплецёная, яна ўключае нейронныя структуры, індывідуальны вопыт і культурнае асяроддзе. Асаблівасці альфакторнага ўспрымання свету, прадстаўленыя ў маўленні носьбітаў мовы, адлюстроўваюць пэўныя складанасці ў вербалізацыі пахаў. У маўленні перавага аддаецца пераважна метафарычнаму спосабу вербалізацыі водараў, выказванню яго эфектаў і сутнасці праз разнастайнасць характарыстык.

Бібліяграфічны спіс

1. Olofsson, J. K. The muted sense: neurocognitive limitations of olfactory language / J. K. Olofsson, J. A. Gottfried // *Trends in Cognitive Sciences*. – 2015. – Vol. 19, Issue 6. – P. 314–321.
2. Engen, T. Remembering odors and their names / T. Engen // *American Scientist*. – 1987. – № 75. – P. 497–503.
3. Raspet, S. Toward an olfactory language system / S. Raspet // *Future anterior: Journal of historic preservation, history, theory, and criticism*. – 2016. – Vol. 13, № 2. – P. 139–153.
4. Lorig, T. S. On the similarity of odor and language perception / T. S. Lorig // *Neuroscience & Biobehavioral Reviews*. – 1999. – Vol. 23, № 3. – P. 391–398.
5. Chetan, S. Language of smell: Tracing some cross-cultural insights from past and present [Electronic resource] / S. Chetan // *Frontiers in Food Science and Technology*. – 2023. – Vol. 3. – Mode of access: <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/frfst.2023.1091355/full> – Date of access: 13.09.2023.
6. Psychology and Smell [Electronic resource] // Fifth sense – the charity for people affected by smell and taste disorders. – Mode of access: <https://www.fifthsense.org.uk/psychology-and-smell/> – Date of access: 11.09.2023.
7. DNA dating: has science unlocked the secret of a perfect match? [Electronic resource] // *The Sunday Times*. – Mode of access: https://www.genepartner.com/uploads/press/95timesonline_240509.pdf – Date of access: 11.09.2023.
8. Dangers [Electronic resource] // Fifth sense – the charity for people affected by smell and taste disorders. – Mode of access: <https://www.fifthsense.org.uk/dangers/> – Date of access: 11.09.2023.
9. Royet, J. P. The impact of expertise in olfaction [Electronic resource] / J. P. Royet, J. Plailly, A. L. Saive // *Frontiers in psychology*. – 2013. – Vol. 4. – Mode of access: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3861696/> – Date of access: 13.09.2023.
10. Reilly, J. The English lexicon mirrors functional brain activation for a sensory hierarchy dominated by vision and audition: Point-counterpoint [Electronic resource] / J. Reilly, M. Flurie, J. E. Pelle // *Journal of Neurolinguistics* – 2020. – Vol. 55. – Mode of access: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0911604419301745?via%3Dihub> – Date of access: 13.09.2023.
11. Ferdenzi C. Individual Differences in Verbal and Non-Verbal Affective Responses to Smells: Influence of Odor Label Across Cultures / C. Ferdenzi, P. Joissan, L. Luneau // *Chemical Senses*. – 2017. – Vol. 42, № 1. – P. 37–46.
12. Herz, R. S. The Influence of Verbal Labeling on the Perception of Odors: Evidence for Olfactory Illusions? / R. S. Herz, J. von Clef // *Perception*. – 2001. – Vol. 30, № 3. – P. 381–391.
13. Theresa L. W. Thought for food: Cognitive influences on chemosensory perceptions and preferences [Electronic resource] / L. W. Theresa, T. D. Thierry, J. K. Olofsson // *Food Quality*

- and Preference. – 2020. – Vol. 79. – Mode of access: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0950329319302290?via%3Dihub> – Date of access: 11.09.2023.
14. Poulton, T. The smells we know and love: variation in codability and description strategy / T. Poulton // *Language and Cognition*. – 2020. – Vol. 12, № 3. – P. 501-525.
 15. Lee, A. P. Lexical categories and conceptualization of olfaction / A. P. Lee // *Language and Cognition*. – 2015. – Vol. 7, № 3. – P. 321-350.
 16. Nygaard, M. E. Swedish fermented herring as a marker of rural identity: the Alfta surströmmingsskiva / M. E. Nygaard // *Food, Culture & Society*. – 2019. – Vol. 22, № 4. – P. 407-422.
 17. Classen, C. *Aroma: the cultural history of smell* / C. Classen. – London: Routledge, 1994. – 256 p.

КОНТЕКСТУАЛЬНО ОБУСЛОВЛЕННЫЕ СИНТАКСИЧЕСКИЕ КОНСТРУКЦИИ В СТРУКТУРЕ ДИАЛОГИЧЕСКИХ ЕДИНСТВ

Н. А. Закарина (Минск, Беларусь)

Широкое функционирование структурно-синтаксических модификаций в русском языке обусловлено расширением их коммуникативно-прагматического потенциала и функционального диапазона. Прагматичность лингвистики на современном этапе и её ориентированность на антропоцентрическую парадигму, связь её с речевым воздействием на осознанность человека и его эмоциональные реакции обуславливает приоритетный характер подобного исследования. Изучение контекстуально обусловленных синтаксических конструкций проводится в современном языкознании в нескольких направлениях – структурном, семантическом, прагматическом, что позволяет в полной мере выявить свойства объекта лингвистики и дать полную классификацию явлений.

Структурно-синтаксические модификации изучались в рамках разных школ и направлений – структурно-системного (А. В. Бондарко, R. Fiengo) [1; 2], коммуникативного (А. Вежбицкая, K. Carlson) [3; 4], структурно-семагнтического (Е. В. Падучева, F. Daneš) [5; 6], семиотического (Т. В. Булыгина, U. Juzwa) [7; 8]. Различия в квалификации и интерпретации структурных и синтаксических модификаций усложняют их упорядочение и систематизацию.

Диалоговые реплики имеют разную структуру: в них может опускаться любой член предложения, который можно легко воспроизвести с помощью контекста. Компенсация смысла неполных конструкций в структуре диалогического единства сопровождается также невербальными средствами общения: мимикой, жестами и т. д. Семантико-грамматическое единство конструкций в структуре диалога позволяет эксплицитно выражать только тот член, который содержит новую информацию, необходимую для дальнейшего развития сообщения.

«Астров. *И долго они еще здесь проживут?*

Войницкий (свистит). *Сто лет. Профессор решил поселиться здесь.»*

«И прекрасно. Это такая редкость, что вы у нас ночуете. Вы, небось, не обедали? Астров. Нет-с, не обедал.

Соня. *Так вот кстати и пообедаете. Мы теперь обедаем в седьмом часу. (Пьет.) Холодный чай!»* (А. П. Чехов «Дядя Ваня»).

«Серебряков. *Выходит так, что благодаря мне все изнемогли, скучают, губят свою молодость, один только я наслаждаюсь жизнью и доволен. Ну да, конечно!*

Елена Андреевна. *Замолчи! Ты меня замучил!*

Серебряков. *Я всех замучил. Конечно.*

Елена Андреевна (сквозь слезы). *Невыносимо! Скажи, что ты хочешь от меня?*